

disyne kaste vol instrumente, ongenaakbare operasieteatres (“teater van die bloedsmid” (39), wagkamers vol leë stoele – geen tuiskoms en geen teken van menslike teenwoordigheid.

Die twee gespreksgenote benader die mens se tuisteloosheid op aarde vanuit opponerende perspektiewe, die een vanuit die natuur en die ander vanuit die kultuur. Wiid som hulle verskillende benadering as volg op: “X die dweperige digter sonder voete, wat oor voëls en voëlneste gekwetter het, Y, die blinde spotter, wat die een na die ander toespraak oor die antieke boukunde, stedestigting en hospitale afgesteek het” (23). X verbeeld die mens se tuisteloosheid vanuit die vergelyking met die natuur en veral die voëls van die hemel wat hulle neste bou as skanse teen die onherbergsame. As voorbeeld van die koersvastheid van die natuur in die bou van tuistes verwys hy byvoorbeeld na die ooievaar wat hulle “brandpunte [behou], hulle neste noord en suid word eeue oud, ’n hele argeologie op die ’n dak wat lank genoeg bly staan, mens kan aan eierdopdiktes lees of daar goeie kalk in die jaar vyftienhonderd se katedraalmuis was [...]” (80). Y weer vanuit die groot argitektuur soek die verwysingspunte op waar betekenis geskep word deur geboue en vestings wat die kosmiese ruimte kon bemiddel. Helaas moet ons maar bedroë in die modernistiese argitektuur tevrede wees om na die mens as maatstaf te kyk en ons blik op die Goue Snit te verloor. “Presies daar, waar ons ons bousels verhoog en verhard, maak ons die fout. Dis reeds te laat. Die aarde kraak. Kyk hoe lyk die stede, gestapelde melkkratte in geskenkpapier” het Meneer X gemymmer en Meneer Y het geantwoord: “Ek stem, maar dit gaan nie oor die hoog of die hard nie, dit gaan oor die verlies van ’n norm. Die heelal kan dit nie meer wees nie, want ons weet nie eers of dit krimp of groei nie. Ons moet dit in die liggaam soek” (94).

Die titel van die boek *Memorandum* gee ook

aan die leser ’n sleutel tot die aard van die dokument (verhaal). Memorandum is ’n nota of dokument wat geskryf word of onderteken word vir toekomstige gebruik of verwysing. Die woord is afkomstig van die Latyns *memorare*, om iets in gedagte te hou of te onthou veral met die oog op toekomstige gebeure. Wiid se memorandum gedagtig aan X en Y se dialoog is ’n memorandum aan ons almal wat herinner aan ons eie sterflikheid, tuisteloosheid en ons gemeenskaplike soektog na ’n plek van tuiskoms. In Wiid se eie bewoording: Aan die einde verhuis alle janfrederikke na Plattekloof (addendum tabel B). Waar kan ons moontlik ’n tuiskoms vind – in die malende en kolkende oseaan, soos dramaties in Van Zyl se skilderye uitgebeeld?

Amanda du Preez

Universiteit van Pretoria, Pretoria

Nou’s ons in ons donner in.

C. Johan Bakkes. Kaapstad: Pretoria: Human & Rousseau. 2006. 144 pp. ISBN-10: 0-7981-4732-6.

Die publikasiefenomeen van Afrikaanse reistydskrifte soos *Wegbreek* en *Weg* het almal in die bedryf aan die gons: laasgenoemde se onlangse geouditeerde sirkulasiesyfer draai nou al digby 113 000 per maand. En omdat kontekste dikwels tekste dikteer, herinner die treffende omslagfoto van Johan Bakkes se *Nou’s ons in ons donner in* (2006), net soos dié van sy debuutbundel *Moer toe die vreemde in* (2001), ook aan dié soort foto’s wat mens maandeliks te sien kry in die veelseggende *Weg*-rubriek, “Die mense se lense”: die (dikwels eensame) subjek effens na links gesentreer en verdwerg teen ’n woestyn- of gletsjerlandskap of iets dergelyks. Maar dit noop uiteraard ook ’n saamlees van sy twee (reis) tekste wat soveel grafiese en inhoudelike

ooreenkomste vertoon dat dit op 'n reeks begin lyk waarvoor daar duidelik binne die eietydse Suid-Afrikaanse konteks 'n beduidende mark bestaan.

Die verwysing na die reistydskrif-verskynsel hierbo is nie toevallig nie, want in die verhaal "Maak maar self daai som" (*Nou's ons in ons donner in*) verduidelik Bakkes (en kom ons doen maar gerieflikheidshalwe eers weg met die literêr-teoretiese onderskeide tussen verskillende narratiewe agente soos outeurs en vertellers) dat hy sy reishorisonne begin verstel het om van die *Getaway*-reisigers te probeer ontsnap:

Dit het 'n obsessie geword om plekke te gaan opsoek waar my buurman en syne nog nie was nie en ook nie sou droom om te wil wees nie. Ek het dit meermale reggekry, maar hier in Suid-Afrika het 'n ander verskriklike ding gebeur – die 'getaway'-sindroom. Al my ou speelplekke is deur dié artikels makgemaak, met 'n nes 'avontuurlustiges' op hulle hakke. Dit het in 'n resies ontwikkel om tog net voor die bliksems by 'n besondere plek uit te kom en hom dan kortstondig vir myself toe te eien (34).

Hierdie drang om stofgetrapte toeristebestemmings te vermy en die gewaande "blank spaces on the map" "eerste" te verkien, klink soos 'n refrein deur Bakkes se nuutste publikasie. Die teks is 'n aaneenskakeling van vertellings oor (hoofsaaklik) buitengewone reisprojekte: om ekstreme bestemmings soos die Danakil-woestyn in Ethiopië te besoek; pogings om die Sahara landlangs te oorkruis; om die samevloeiing van die Blou en Wit Nyl te sien; om die Dorslandtrekkers se spoor na Angola te volg; die Karakorambergreeks in Pakistan aan te durf en om "rond te boemel" deur Barotseland in Wes-Zambië. Kortom: om daardie plekke te beleef waarvan die name kleintyd vir hom reeds die onbekende sinjaleer het – Katmandoe, Timboektoe, Kartoem, Kalkutta, Casablanca en Kaïro (85).

Bloot in terme van die minder-bekende bestemmings waaroor hy dan op unieke

wyse verslag lewer, is Bakkes se jongste publikasie alreeds op tematiese vlak 'n waardevolle toevoeging tot die reisgenre in Afrikaans. Die verspreiding van historiese en geografiese inligting is nie sy primêre fokus nie – eerder die subjektiewe reisbelevings van hom en sy interessante reisgenote. Hy beskryf effektief die (selfopgeleegde) ongerief van die reis op 'n klein begroting deur derde-wêreldse bestemmings: die gespartel met vishums by grensposte, beknopte busse, stukkende treine, bedenklieke toiletgeriewe, loutewarm biere en klein kamertjies met bedluise wat dikwels die enigste alternatief tot onbekostigbare vyfsterhotelkamers is. Ook aan die "restoring-your-faith-in-humanity-kind-of-experiences" wat dikwels die reisiger verras, ontbreek dit nie.

Alles uiteindelik ook maar in die naam van die *getaway*-avontuur, want daaraan kan hy, sy beste pogings ten spyte, nouliks ontsnap; daarvoor het die wêreld ongelukkig alreeds te veel gekrimp danksy die *Let's go*, *Lonely Planet*, *Rough Guide*, *Going nowhere slowly*-kultuur. Die vernaamste en merkwaardigste verskil is egter dat hy dit hier in Afrikaans doen.

Die deurlopende informele taalregister vertoon opvallende ooreenkomste met dié van artikelredakteurs soos Bun Booyens, Dana Snyman en Toast Coetzer. Hierdie *Weg*-generasie skryf almal soos hulle reis; sonder te veel frille en met 'n gesonde dosis humor en deernis. Bakkes se safari in *Nou's ons in ons donner in lê*, afsonderlik beskou, nie vir my op dieselfde vlak as Theroux se *Dark Star Safari* of selfs Levin se *The Wonder Safaris* wat soortgelyke bestemmings beskryf nie, maar verruim nietemin op 'n aweregse manier die bestaande korps Afrikaanse reisverhale.

In die teorie oor reisvertellings word daar meermale verwys na die dwingende aanwezigheid van die reisiger-verteller in die teks en ek vermoed dat dit presies op hierdie punt is waar Bakkes as Afrikaanse Kingsley Holgate-figuur daarin sal slaag om met sy bo-

heemse voorkoms en persoonlikheid 'n populêre appél op vele lesers te maak. Af te lees uit sy reisverslae, is hy skynbaar 'n lid van daardie passievolle spesie waaroor daar in Jack Kerouac se *On the Road* (by benadering) geskryf word: "they burn burn burn like yellow roman candles and when the blue centre-light pops, everybody in the crowd says 'Aaawww'." En daarvoor kan 'n mens hom al baie ander dinge vergewe.

Erika Lemmer

Universiteit van Suid-Afrika, Pretoria

Van spoke gepraat.

Charles Fryer (samesteller). Kaapstad: Tafelberg. 2006. 336 pp. ISBN: 0-624-04390-9.

Van spoke gepraat bevat 34 verhale uit die pen van Afrikaanse skrywers (sowel van gevestigde outeurs en minder bekendes), met hier en daar 'n vertaling uit Frans en Nederlands. Saamgestelde bundels oor spoke en die onnatuurlike het in die Afrikaanse letterkunde 'n vaste plek. Dié genre maak reeds vroeg sy verskyning in die werk van C. J. Langenhoven en Eugène N. Marais en is, tot op hede opgevolg deur 'n aansienlike aantal spanningsrillers en gruwelromans van veral François Bloemhof. Spookstories blyk dus om 'n gewilde stylsoort onder Afrikaanse lesers te wees.

Hier kan tereg 'n vraag gestel word oor die redes hiervoor. Enkele van hulle is miskien vanselfsprekend maar nogtans noemenswaardig. Eerstens bied spookverhale ontvlugting, net soos die groot aanbod liefdesverhale, speurverhale en misdaadromans wat die Afrikaanse literatuur kenmerk. Hulle fokus dus meer op die populêre as 'n suiwer literêre gehoor. Tweedens kan hulle as 'n bevestigingsstrategie van uitgewers beskou word wat kortverhale onder tematiese noemers publiseer: erotiese verhale, kosverhale, reis-

verhale, verhale oor die liefde, verhale oor die sewe doodsondes, verhale deur mans oor die liefde, streeksverhale, verhale oor menslike drifte. In hierdie geval word daar meer aan die behoeftes van 'n tanende Afrikaanse lesersmark as aan literêre kwaliteit gedink. Daarom is dit uiters moeilik om *Van spoke gepraat* krities te beoordeel. 'n Mens kan egter nie sonder meer sê, soos baie resensente beweër het, dat hierdie verhale ons behoorlik hoendervleis gee en dat ons saam met die protagoniste lam van skrik op die grond neersak nie. Daar is, soos in elke saamgestelde bundel, baie swak tekste, maar daar is ook tekste wat 'n kieskeurige leser se aandag sal trek. Die voorkeure van my literêre smaak wil ek hier egter onbesproke laat en liewers fokus op 'n vraag wat vir my belangriker lyk: hoekom skryf ons eintlik spookverhale? Wat is die betekenis van die bonatuurlike in ons narratiewe?

Op die saamgestelde lys van "rillers, grillers en ander bangmaakboeke" op die *Storiewerf* webtuiste (www.storiewerf.co.za) val dit my op dat net sewe van drie-en-sestig genoemde boeke vóór 1990 gepubliseer is. Toeval? Dis moontlik. Miskien is hierdie lys ook alles behalwe volledig. Maar terselfdertyd is 'n ander oplossing denkbaar. Spookverhale kan beskou word as 'n studie van 'n "hermeneutiek van die oorgang" – hulle verklaar die manier hoe ons reparasiegeheue te werk gaan indien hy onaangename, selfs traumatiese herinneringe en ervarings moet verwerk, terwyl ons, as subjekte, ons in verskeie oorgangstydperke bevind. Die term "reparasiegeheue" is veranker in die psigoanalitiese teorie van Melanie Klein; die reparasie is 'n reaksie op ons skuldgevoelens en die reparasiedrif kan beskou word as een van die mees elementêre verdedigingsmeganismes. Dis die noodsaak om ons met onself te versoen, om die ewewig van die subjek te bereik. Dalk is hierdie interpretasie ietwat te verre gaande met betrekking tot die Suid-Afrikaanse realiteit van die jare ne-